כיתה ז' | תנ"ך | שיעור 6 מתוך 6 | 45 דק' | שמואל א יב, א-כה

**ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.**

# "את שור מי לקחתי": נאום הפרידה של שמואל

## 🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את שלושת חלקי הנאום: שמואל מעיד על יושרו, סוקר את ההיסטוריה ומציב תנאים לעם ולמלך
- התלמידים יסבירו את האות של הרעם והמטר "הֲלוֹא קְצִיר-חִטִּים, הַיּוֹם" ואת הודאת העם "כִּי-יָסַפְנוּ עַל-כָּל-חַטֹּאתֵינוּ רָעָה, לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ"
- התלמידים ינסחו מה עושה מנהיג כשהוא מסיים את תפקידו, לפי דברי שמואל "חָלִילָה לִי מֵחֲטֹא לַה' – מֵחָדֵל, לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם"

## 📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

בהתאם לתוכנית הלימודים: לפי מתווה משרד החינוך להוראת שמואל א בחמ"ד (תשפ"ז, כיתה ח'), פרק יב: "נאום התוכחה של שמואל". מיומנויות: איתור פרטים ואפיון דמות (שמואל כמנהיג).

## ❓ השאלה הגדולה של השיעור

**איך נראית פרידה טובה של מנהיג?**

שמואל מעביר את ההנהגה לשאול. לפני כן הוא עומד מול כל העם ושואל אם לקח ממישהו משהו. בשיעור בודקים מה שמואל רוצה שהעם יזכור, ומה הוא משאיר לו לדרך.

## 🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

בתחילת השיעור כל תלמיד עונה בכתב, בלי ציון:

1. איפה הומלך שאול בפעם השלישית, ואיך הרגיש העם (פרק יא)?
2. מה הם שני הדברים שהעם קיבל לפי משפט המלך שהמלך ייקח? (פרק ח)
3. אם הייתם צריכים לסכם שנה שלמה כמנהיגים (למשל במועצת התלמידים), מה הייתם אומרים?

**למורה:** שאלה 2 מזכירה את המילה "יקח" ממשפט המלך. בשיעור התלמידים יגלו ששמואל פותח בדיוק בזה: "את שור מי לקחתי". הניגוד בין המלך שייקח לבין הנביא שלא לקח הוא נקודת פתיחה מצוינת.

## 🧪 פתיחה

כותבים על הלוח "יקח" (מפרק ח) ולידו "לקחתי" (מפרק יב). שואלים: מה יכול להיות הקשר בין שתי המילים? מקריאים את יב, ג ומבקשים מהתלמידים לנחש למה שמואל פותח את נאום הפרידה בשאלה הזאת.

## 📖 הסבר למורה

בגלגל, אחרי חידוש המלוכה, שמואל מדבר אל העם. בחלק הראשון הוא מבקש עדות על יושרו: "אֶת-שׁוֹר מִי לָקַחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקַחְתִּי", האם עשק, רצץ או לקח כופר. העם עונה "לֹא עָשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצוֹתָנוּ". שמואל מבקש שה' והמלך יהיו עדים. כך הוא מציב דוגמה מול המלך החדש, שעליו נאמר בפרק ח "יקח".

בחלק השני שמואל סוקר את ההיסטוריה: יציאת מצרים, תקופת השופטים, החטא, הצרה, הצעקה וההצלה. הוא מזכיר שכשבא נחש מלך בני עמון אמרו "לֹא כִּי-מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ", אף ש"וַה' אֱלֹהֵיכֶם, מַלְכְּכֶם". בחלק השלישי הוא מציב תנאי: אם תיראו את ה' ותשמעו בקולו, גם אתם וגם המלך תהיו "אַחַר, ה' אֱלֹהֵיכֶם"; ואם לא, "וְהָיְתָה יַד-ה' בָּכֶם".

כדי להמחיש, שמואל קורא לה' בזמן קציר החיטים, עונה שבה אין גשם בארץ ישראל, וה' נותן "קֹלֹת וּמָטָר". העם נבהל ומודה: "כִּי-יָסַפְנוּ עַל-כָּל-חַטֹּאתֵינוּ רָעָה, לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ". שמואל מרגיע: "אַל-תִּירָאוּ", ומבטיח: "חָלִילָה לִי מֵחֲטֹא לַה' – מֵחֲדֹל, לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם". הוא מפסיק לשפוט, אבל לא מפסיק לדאוג.

## 📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

**שמואל א פרק יב, פסוקים א-יב**

**(א)** וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל, הִנֵּה שָׁמַעְתִּי בְקֹלְכֶם, לְכֹל אֲשֶׁר-אֲמַרְתֶּם לִי; וָאַמְלִיךְ עֲלֵיכֶם, מָלֶךְ.

**(ב)** וְעַתָּה הִנֵּה הַמֶּלֶךְ מִתְהַלֵּךְ לִפְנֵיכֶם, וַאֲנִי זָקַנְתִּי וָשַׂבְתִּי, וּבָנַי, הִנָּם אִתְּכֶם; וַאֲנִי הִתְהַלַּכְתִּי לִפְנֵיכֶם, מִנְּעֻרַי עַד-הַיּוֹם הַזֶּה.

**(ג)** הִנְנִי עֲנוּ בִי נֶגֶד ה' וְנֶגֶד מְשִׁיחוֹ, אֶת-שׁוֹר מִי לָקָחְתִּי וַחֲמוֹר מִי לָקָחְתִּי וְאֶת-מִי עָשַׁקְתִּי אֶת-מִי רַצּוֹתִי, וּמִיַּד-מִי לָקַחְתִּי כֹּפֶר, וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ; וְאָשִׁיב, לָכֶם.

**(ד)** וַיֹּאמְרוּ, לֹא עָשַׁקְתָּנוּ וְלֹא רַצּוֹתָנוּ; וְלֹא-לָקַחְתָּ מִיַּד-אִישׁ, מְאוּמָה.

**(ה)** וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם עֵד ה' בָּכֶם, וְעֵד מְשִׁיחוֹ הַיּוֹם הַזֶּה – כִּי לֹא מְצָאתֶם בְּיָדִי, מְאוּמָה; וַיֹּאמֶר, עֵד.

**(ו)** וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, אֶל-הָעָם: ה', אֲשֶׁר עָשָׂה אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן, וַאֲשֶׁר הֶעֱלָה אֶת-אֲבֹתֵיכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם.

**(ז)** וְעַתָּה, הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם – לִפְנֵי ה': אֵת כָּל-צִדְקוֹת ה', אֲשֶׁר-עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת-אֲבוֹתֵיכֶם.

**(ח)** כַּאֲשֶׁר-בָּא יַעֲקֹב, מִצְרַיִם – וַיִּזְעֲקוּ אֲבוֹתֵיכֶם, אֶל-ה', וַיִּשְׁלַח ה' אֶת-מֹשֶׁה וְאֶת-אַהֲרֹן וַיּוֹצִיאוּ אֶת-אֲבֹתֵיכֶם מִמִּצְרַיִם, וַיֹּשְׁבוּם בַּמָּקוֹם הַזֶּה.

**(ט)** וַיִּשְׁכְּחוּ, אֶת-ה' אֱלֹהֵיהֶם; וַיִּמְכֹּר אֹתָם בְּיַד סִיסְרָא שַׂר-צְבָא חָצוֹר וּבְיַד-פְּלִשְׁתִּים, וּבְיַד מֶלֶךְ מוֹאָב, וַיִּלָּחֲמוּ, בָּם.

**(י)** וַיִּזְעֲקוּ אֶל-ה', (ויאמר) [וַיֹּאמְרוּ] חָטָאנוּ, כִּי עָזַבְנוּ אֶת-ה', וַנַּעֲבֹד אֶת-הַבְּעָלִים וְאֶת-הָעַשְׁתָּרוֹת; וְעַתָּה, הַצִּילֵנוּ מִיַּד אֹיְבֵינוּ – וְנַעַבְדֶךָּ.

**(יא)** וַיִּשְׁלַח ה' אֶת-יְרֻבַּעַל וְאֶת-בְּדָן, וְאֶת-יִפְתָּח וְאֶת-שְׁמוּאֵל; וַיַּצֵּל אֶתְכֶם מִיַּד אֹיְבֵיכֶם, מִסָּבִיב, וַתֵּשְׁבוּ, בָּטַח.

**(יב)** וַתִּרְאוּ, כִּי-נָחָשׁ מֶלֶךְ בְּנֵי-עַמּוֹן בָּא עֲלֵיכֶם, וַתֹּאמְרוּ לִי, לֹא כִּי-מֶלֶךְ יִמְלֹךְ עָלֵינוּ: וַה' אֱלֹהֵיכֶם, מַלְכְּכֶם.

**שמואל א פרק יב, פסוקים יג-כה**

**(יג)** וְעַתָּה, הִנֵּה הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר בְּחַרְתֶּם – אֲשֶׁר שְׁאֲלְתֶּם; וְהִנֵּה נָתַן ה' עֲלֵיכֶם, מֶלֶךְ.

**(יד)** אִם-תִּירְאוּ אֶת-ה', וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ וּשְׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ, וְלֹא תַמְרוּ, אֶת-פִּי ה' – וְהְיִתֶם גַּם-אַתֶּם, וְגַם-הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר מָלַךְ עֲלֵיכֶם, אַחַר, ה' אֱלֹהֵיכֶם.

**(טו)** וְאִם-לֹא תִשְׁמְעוּ בְּקוֹל ה', וּמְרִיתֶם אֶת-פִּי ה' – וְהָיְתָה יַד-ה' בָּכֶם, וּבַאֲבֹתֵיכֶם.

**(טז)** גַּם-עַתָּה הִתְיַצְּבוּ וּרְאוּ, אֶת-הַדָּבָר הַגָּדוֹל הַזֶּה, אֲשֶׁר ה', עֹשֶׂה לְעֵינֵיכֶם.

**(יז)** הֲלוֹא קְצִיר-חִטִּים, הַיּוֹם – אֶקְרָא אֶל-ה', וְיִתֵּן קֹלוֹת וּמָטָר; וּדְעוּ וּרְאוּ, כִּי-רָעַתְכֶם רַבָּה אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם בְּעֵינֵי ה', לִשְׁאוֹל לָכֶם, מֶלֶךְ.

**(יח)** וַיִּקְרָא שְׁמוּאֵל אֶל-ה', וַיִּתֵּן ה' קֹלֹת וּמָטָר בַּיּוֹם הַהוּא; וַיִּירָא כָּל-הָעָם מְאֹד אֶת-ה', וְאֶת-שְׁמוּאֵל.

**(יט)** וַיֹּאמְרוּ כָל-הָעָם אֶל-שְׁמוּאֵל, הִתְפַּלֵּל בְּעַד-עֲבָדֶיךָ אֶל-ה' אֱלֹהֶיךָ – וְאַל-נָמוּת: כִּי-יָסַפְנוּ עַל-כָּל-חַטֹּאתֵינוּ רָעָה, לִשְׁאֹל לָנוּ מֶלֶךְ.

**(כ)** וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֶל-הָעָם, אַל-תִּירָאוּ – אַתֶּם עֲשִׂיתֶם, אֵת כָּל-הָרָעָה הַזֹּאת; אַךְ, אַל-תָּסוּרוּ מֵאַחֲרֵי ה', וַעֲבַדְתֶּם אֶת-ה', בְּכָל-לְבַבְכֶם.

**(כא)** וְלֹא, תָּסוּרוּ: כִּי אַחֲרֵי הַתֹּהוּ, אֲשֶׁר לֹא-יוֹעִילוּ וְלֹא יַצִּילוּ – כִּי-תֹהוּ הֵמָּה.

**(כב)** כִּי לֹא-יִטֹּשׁ ה', אֶת-עַמּוֹ – בַּעֲבוּר, שְׁמוֹ הַגָּדוֹל: כִּי הוֹאִיל ה', לַעֲשׂוֹת אֶתְכֶם לוֹ לְעָם.

**(כג)** גַּם אָנֹכִי, חָלִילָה לִי מֵחֲטֹא לַה' – מֵחֲדֹל, לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם; וְהוֹרֵיתִי אֶתְכֶם, בְּדֶרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה.

**(כד)** אַךְ יִרְאוּ אֶת-ה', וַעֲבַדְתֶּם אֹתוֹ בֶּאֱמֶת – בְּכָל-לְבַבְכֶם: כִּי רְאוּ, אֵת אֲשֶׁר-הִגְדִּיל עִמָּכֶם.

**(כה)** וְאִם-הָרֵעַ, תָּרֵעוּ – גַּם-אַתֶּם גַּם-מַלְכְּכֶם, תִּסָּפוּ.

שם ה' מובא בכתיב ה'. הפסוקים המלאים בקישורים למטה.

## ⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וּמִיַּד-מִי לָקַחְתִּי כֹפֶר, וְאַעְלִים עֵינַי בּוֹ" (שמואל א יב, ג)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד מסביר: "ובעבור הכופר העלמתי עיני מבלי לענשו עונש הראוי". שמואל אומר: מעולם לא קיבלתי שוחד כדי לסגור עיניים.

📜 **כתוב:** "הֲלוֹא קְצִיר-חִטִּים, הַיּוֹם" (שמואל א יב, יז)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "ואם כן עתה המטר לקללה תחשב". גשם בזמן הקציר מזיק לתבואה, ולכן הוא אות להראות לעם שטעה.

📜 **כתוב:** "וְחָלִילָה לִּי מֵחֲטֹא לַה' – מֵחֲדֹל, לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם" (שמואל א יב, כג)

💭 **מפרשים:** מצודת דוד: "כן גם אנכי אמחול על עלבוני". שמואל לא נשאר פגוע, וממשיך להתפלל בעד העם.

## 👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

**חומרים:** תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. כרטיס כניסה (3 דקות)
2. פתיחה: "יקח" מול "לקחתי" (4 דקות)
3. קריאה מודרכת של יב, א-ה: העדות על היושר (8 דקות)
4. עבודה בקבוצות על יב, ו-טו: מיפוי ההיסטוריה בטבלה (חטא, צרה, צעקה, מושיע) והתנאי (12 דקות)
5. יב, טז-כה: הרעם והמטר, הודאת העם ותשובת שמואל (10 דקות)
6. סיכום היחידה: מה למדנו על מלוכה ומנהיגות? כרטיס יציאה (8 דקות)

## 💬 שאלות לדיון

**הבנה (מה כתוב?)**

1. מה שואל שמואל את העם בתחילת הנאום, ומה העם עונה?
2. אילו שופטים מזכיר שמואל בנאום?
3. מה קרה כששמואל קרא לה' בזמן קציר החיטים?

**פרשנות (מה זה אומר?)**

1. למה שמואל צריך עדות על יושרו דווקא עכשיו, כשמגיע מלך?
2. מה פירוש התנאי ביב, יד-טו? האם המלך מבטיח הצלחה?

**הערכה (מה דעתי?)**

1. שמואל ממשיך להתפלל בעד העם אף שהעם פגע בו. מה דעתכם על זה?
2. מה היה חשוב לכם לשמוע ממנהיג שמסיים תפקיד?

## 🏁 סיכום השיעור

שמואל נפרד מהעם בגלגל: הוא מעיד על יושרו, מזכיר את ההיסטוריה ומציב תנאי שחל על העם ועל המלך כאחד. הרעם והמטר בקציר מראים לעם שהבקשה הייתה טעות, והעם מודה. שמואל מבטיח

להמשיך להתפלל וללמד. כך מסתיימת המלכת שאול. מכאן מתחילה מלכותו.

### 🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

כתבו משפט אחד שהייתם לוקחים מנאום שמואל לחיים שלכם, והסבירו למה.

### 🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

**ממלכתי**

- הנאום כמסמך של שקיפות ואחריות ציבורית: מנהיג שמציג את עצמו לביקורת לפני שהוא מעביר שלטון.
- מבנה הנאום כטקסט רטורי: עדות, היסטוריה, תנאי, אות והבטחה.

**ממלכתי-דתי (חמ"ד)**

- התנאי "אִם-תִּירְאוּ אֶת-ה'" חל גם על המלך: המלך אינו מעל התורה.
- "חָלִילָה לִּי מֵחֲטֹא לַה' – מֵחֲדֹל, לְהִתְפַּלֵּל בַּעַדְכֶם": מכאן למדו חז"ל שמי שיכול להתפלל על חברו ואינו מתפלל נקרא חוטא (אפשר להרחיב).

### 💡 הערות למורה

בטבלת ההיסטוריה (יב, ח-יא) כדאי לתת לכל קבוצה תקופה אחת. בפסוק יא מופיע "בדן", שם שאינו מוכר מספר שופטים; המפרשים מציעים זיהויים שונים, ואפשר לציין זאת בקצרה. זה השיעור האחרון ביחידה: כדאי לסיים בטבלת שלוש ההמלכות ובשאלה הגדולה של היחידה. למתקשים: דף עם תמיכה.

### 📝 בדף העבודה

בדף: העדות על היושר, טבלת ההיסטוריה בנאום, התנאי, האות בקציר ומשימת סיכום. יש גם גרסה עם תמיכה.

## מקורות

- שמואל א פרק יב – מכון ממרא (נוסח הפסוקים)
- מצודת דוד על שמואל א יב – ספריא
- רש"י על שמואל א יב – ספריא
- מתווה להוראת שמואל א, תשפ"ז – תנ"ך חמ"ד, משרד החינוך (PDF)

# מחוון: "את שור מי לקחתי": נאום הפרידה של שמואל

1. תשובות אפשריות: לקח שור, לקח חמור, עשק, רצץ (לחץ), לקח כופר (שוחד) והעלים עין. העם עונה: "לא עשקתנו ולא רצותנו ולא לקחת מיד איש מאומה".
2. חטא: "וישכחו את ה' אלהיהם". צרה: ה' מכר אותם ביד סיסרא, פלשתים ומלך מואב. העם: צעקו לה' ואמרו "חטאנו". שלח: ירובעל (גדעון), בדן, יפתח ושמואל.
3. שכשנחש מלך בני עמון בא, העם ביקש מלך במקום לסמוך על ה', אף שה' הוא המלך שלהם. המסר: לא היה צורך במלך כדי להינצל.
4. אם תיראו את ה', תעבדו אותו ותשמעו בקולו – גם העם וגם המלך יהיו "אחר ה'". ואם לא תשמעו – יד ה' תהיה בכם. התנאי חל על העם ועל המלך כאחד.
5. בקציר חיטים (בערך סיוון) אין גשם בארץ, וגשם וברד יכולים להרוס את התבואה. האות מראה שזה מאת ה'. העם מודה: "כי יספנו על כל חטאתינו רעה לשאל לנו מלך".
6. תשובה טובה: מנהיג ישר שלא לוקח מאחרים (יב, ג-ד), שמזכיר לעם את דרכו ואת התנאי (יב, יד-טו), ושממשיך לדאוג ולהתפלל גם אחרי שסיים (יב, כג). (ניקוד מוצע: טענה 2, שני פסוקים 2, ניסוח 1.)

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רד"ק ומצודת דוד מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: ספר שמואל א נלמד בחטיבת הביניים (קריאה ספרותית-היסטורית, דמויות וערכים). חמ"ד: בתכנית החמ"ד ספר שמואל א משויך לכיתה ח', והיחידה מתאימה גם לה; לימוד עם רש"י, רד"ק, מצודת דוד ואברבנאל. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.